

УДК 094(477)"17":002.1(092)

*Н. В. Заболотна,
кандидат філологічних наук
Національна бібліотека України
імені В. І. Вернадського*

**НЕВІДОМЕ В БІБЛІОГРАФІЇ ВИДАННЯ З ФОНДІВ НБУВ –
ДЖЕРЕЛО ДО БІОГРАФІЇ ВЛАСНИКА КНИЖКИ XVIII СТ.
(ОПИС ВИДАННЯ ТА ПРИМІРНИКА)**

Примірник неописаного в бібліографії видання декрету папи Климента XIV з фондів Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського є одночасно документом давнього власника цієї книжки. Стаття має додатки з науковими описами видання та примірника.

Ключові слова: стародруки, документ, науковий каталог, видання друкарні Почаївського Успенського монастиря.

Дослідження аркушевих та деяких дрібних (таких, що мають малий обсяг у сторінках) видань є нині вельми актуальним, адже, на жаль, такі видання не охоплені більшістю наукових каталогів, передусім, зведених, що зумовлено відносно малою збереженістю таких видань, особливо самостійно – не в складі конвolutів. Це ускладнює їхню атрибуцію, в першу чергу, – датування, адже багато з цих видань є недатованими. Як показала практика попримірникових описів кирилических стародруків, виданих Почаївською друкарнею, ці невеликі за обсягом книги збережені майже виключно в складі конвolutів, переважно друкарських і меншою мірою – власницьких.

Загальним явищем є факт, що попри наявність вагомих бібліографічних праць (зокрема з українського друкарства [1]) дослідники ще віднаходять і описують видання, не відображені в бібліографії. Переважно це невеликі за форматом і обсягом видання, що дійшли до наших днів у незначній кількості примірників (а також варіанти друку). Прикладом активної публікації таких книжечок є діяльність друкарні Почаївського Успенського монастиря в XVIII ст., особливо в його 70–80-х роках.

Беззаперечно важливим свідченням про історію книжки є маргіналії – покрайні записи, які серед іншого можуть містити ім'я власника, а також іншу фактологічну інформацію – місце вкладу або купівлі книжки, дату цієї події, ціну книжки, факт її дарування або позичення іншому власнику. З покрайніх записів можна довідатися про згаданих у них осіб і про таку

інформацію, як рід їхніх занять, – чи були то представники духовенства, члени братства, учасники колядницького гурту; також часто в маргіналіях зафіксовано імена членів сім'ї вкладника. Не є винятком і досліджений примірник, який не тільки містить імена своїх колишніх власників, але й є документом одного з них, про що йтиметься далі.

З об'єктивних причин виникла ситуація, коли не всі конволюти в фондах Відділу стародруків та рідкісних видань Національної бібліотеки імені В. І. Вернадського (далі – НБУВ) були описані – одиницю зберігання спочатку описували за першим алігатом, тоді як наступні алігати не було виявлено, а тому й не описано. Особливо це стосується дрібних видань, що вставлялися не наприкінці першого алігата, а всередину його – як це характерно для видавничих конволютів Почаївської друкарні.

Отже, під час переопису одного з примірників Требника (Унів, 1744) з шифром НБУВ Кир.4438п було виявлено, що книжка є конволютом, в якому, крім власне Требника, є другий алігат – видання декрету папи Климента XIV до протоархімандрита Чину св. Василя Великого «рутенів» (тобто українців), а також архімандритів інших чинів (чернечих орденів) про подання благословення з відпустом. Наявність дрібного видання папського декрету, очевидно, не було помічено через зовнішню подібність оформлення обох алігатів та добрий стан збереження конволюта в оправі.

Другий алігат – книжка, що має назву «*Decretum quo Sanctissimus Dominus Noster Clemens Divina Providentiâ PP. XIV. concedit Proto-Archmandritæ Congregationis S. Basilii Magni Ruthenorum, nec non cæteris Archimadritis ejusdem Congregationis, eorumquè in perpetuum Successoribus, facultatem impertendi Benedictionem cum Jndulgentia Plenaria in articulo mortis*» [Почаїв: Друкарня Успенського монастиря, між 1772 і 1774 (датовано за текстом самої книжки й роками життя папи Климента XIV)], вона не описана в бібліографії. Книжка не має вихідних даних, надрукована на вісьмох нумерованих аркушах формату в 8°. Видання є тримовним – власне текст папського декрету надруковано паралельно латиною та польською мовою, текст чину подання благословення з відпустом – церковнослов'янською мовою. На останньому аркуші вміщено форму вповноваження до подання відпусту, це засвідчує, що книжечка призначалася для вручення конкретним священикам – власне тим, хто здійснюватиме такий чин. Художнє оформлення книжки надзвичайно скромне: друк в одну фарбу, з оздоб наявні лише виливні прикраси, якими оформлено колонтитули; в заголовку застосовано шрифти різних кеглів. Той факт, що у формі вповноваження залишено місця для заповнення (імені особи, якій видано документ; місця та дати видачі документа; підпису особи, яка надає ці повноваження), вказує на те,

що книжку було надруковано для персонального вручення священикам, а не тільки для розповсюдження поширеними способами. По суті маємо справу з документом, який підтверджує права і повноваження одного зі священиків греко-католицької церкви XVIII ст. Цілком імовірно, що такі книжечки й могли зберігатися серед приватних документів частіше, ніж у приватних бібліотеках (малою є ймовірність їхньої наявності в бібліотеках давніх установ, зокрема в монастирях, духовних навчальних закладах, що зумовлено персональним призначенням книжечки).

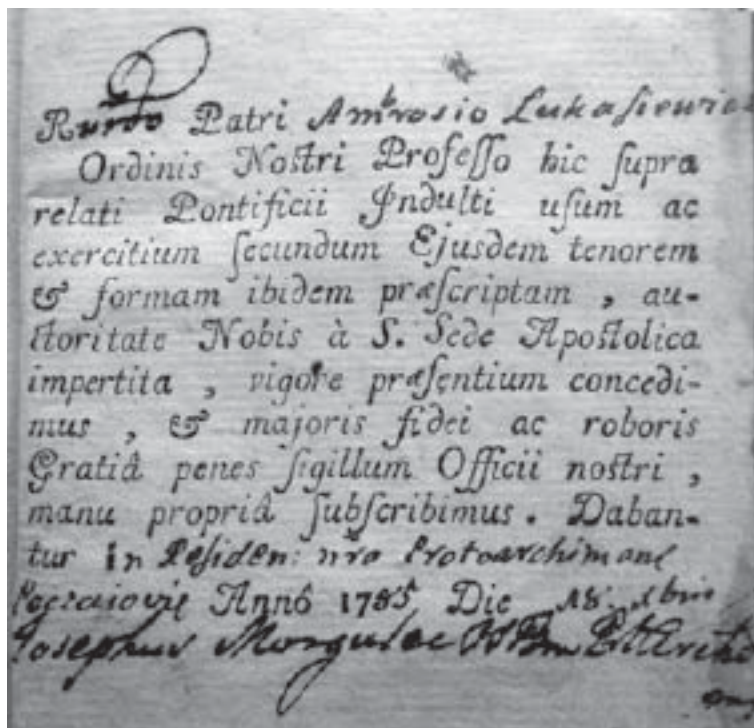
Примірник Декрету папи Климента XIV з фондів ВСРВ є вельми цікавий як свідчення про одного з тисяч читачів і власників книжок з XVIII ст. через те, що в ньому форма заповнена від руки; видана о. Амбросію Лукасевичу, вона містить інформацію про місце (резиденцію протоархімандрита – Почаїв) та дату (18.XII.1785) вповноваження за підписом Йосифа Моргульця, протоархімандрита Чину св. Василя Великого, можливого редактора другого видання славетної збірки проповідей «Сім'я слова Божого» (Почаїв, 1781 р.). О. Лукасевич вирішив оправити цей документ разом зі своїм Требником, найімовірніше, для зручності використання в служінні та для зберігання. Сам конволют, що походить з Київського музею (це засвідчує печатка на титулі та багатьох аркушах), має провенієнції почерками XVIII ст., які засвідчують власницьку приналежність Требника в різний час. Згідно із записами, спочатку ця книжка належала о. Йосафату Стоковецькому, а 1784 р. перейшла у власність до згаданого вище о. Амбросія Лукасевича.

Окрім печатки Київського музею, примірник також має давні шифри неідентифікованих книгозбірень.

Принагідно варто зазначити, що у фондах НБУВ зберігаються ще стародруки, власником яких, згідно зі свідченнями маргіналій, був також о. Амбросій Лукасевич (як мінімум, це три кириличні книги почаївського друку XVIII ст.). Важко сказати, чи йдеться про ту саму особу, чи про різних людей – тезок. Принаймні, два примірники мають записи, виконані однією рукою: «Ex libris Ambrosii Łukasiewicz O. S. B. M.» [2] та «Ex libris Ambrosii Łukasiewicz OSBM» [3], остання книжка походить з бібліотеки Любарського монастиря оо. Василіян, що засвідчено двома записами на титулі та арк. [2] I рах. – 31 II рах. На іншій книзі зроблено записи іншою рукою: «X. Ambrożego Łukasiewicza Z. S. B. W.» – на титулі та «Ta książka X. Ambrożego. Łukasiewicza Z. S. B. W.» – на арк. 165 II рах. [4], примірник походить з бібліотеки Тригірського монастиря, що засвідчене записами на титулі та обох форзацах.

Отже, українські кириличні стародруки можуть виступати в ролі джерел, що проливають краплинки світла на біографії їхніх власників.

Вагу маргінальних записів, яку в такій ситуації неможливо переоцінити, доповнюють дрібні видання, часто персонального призначення, які ще мають бути включені до наукових каталогів.

Аркуш, який містить документ о. Амбросія Лукасевича

Додаток І. [Климент XIV, папа. Декрет... – Почаїв: Друкарня Успенського монастиря, між 1772 і 1774 (датовано за текстом і роками життя папи Климента XIV)]. Опис видання та примірника з фондів НБУВ.

Текст титулу. DECRETUM Quo Sanctissimus Dominus Noster CLEMENS Divina Providentiâ PP. XIV. concedit Proto-Archmandritæ Congregationis S. Basilii Magni Ruthenorum, nec non cæteris Archimadritis ejusdem Congregationis, eorumquè in perpetuum Successoribus, facultatem impertendi Benedictionem cum Indulgentia Plenaria in articulo mortis.

Формат видання. 8°.

Формула видання. A⁸ = [1] – [8] = 8 арк.

Характеристики друку. Друк в одну колонку, одноколірний. Рядків 33, 25. Розмір набірної шпальти – 125 x 78 мм. Повне дзеркало набору – 137 x 78 мм.

Колонтитули. Кустоди. Позначення сигнатур на першому, другому та четвертому аркушах зшитка. Шрифти: 10 рядків – 38 (латинський «основний», прямий і курсив), 50 (кириличний «основний») мм, є дрібніший кириличний та більший латинський курсив.

Початкові рядки:

Арк. [1]: DECRETUM

Арк. [2]: lam in Benedictione impertienda, nisi sequen-

Арк. [3]: nem peccatorum tuorum tribuat tibi omni-

Арк. [4]: DEKRET

Арк. [5]: dzinę śmierci służyć będą, teyże mocy uży-

Арк. [6]: Tegoż Włogosławieństwa podania blisko

Арк. [7]: Исповѣдаюса Г҃ѣд҃хъ Б҃г҃у Всемоу҃щем҃у,

Арк. [8]: R [(місце для заповнення)] Patri [(місце для заповнення)]

Склад видання: 1) заголовок латинською мовою – [1]; 2) текст декрету латинською мовою – [1] – [3] зв.; 3) заголовок польською мовою – [4]; 4) текст декрету польською мовою – [4] – [5] зв.; 5) чин подання благословення з відпустом церковнослов'янською мовою – [6] – [7] зв.; 6) форма уповноваження до подання відпусту латинською мовою – [8].

Художнє оформлення: вилівні прикраси (оздоблення колонтитулів).

Загальна примітка. Текст латинською, польською та церковнослов'янською мовами, відповідно латинським і кириличним шрифтами.

У Відділі стародруків та рідкісних видань НБУВ – 1 прим.

Кир.4438п(2)

Збірки:

1) ?, шифр – № 36 (верхній форзац, запис червоним олівцем, закреслений), № 16–50 / 44 (там само);

2) ?, шифр – 113 (верхній форзац);

3) Київський музей (печатка на титулі та інших аркушах).

Записи:

[верхній форзац, почерк XVIII ст.]

X. Józafata Stokowieckiego ZSBW

[арк. [8]: форма уповноваження заповнена від руки, містить також особистий підпис протоархимандрита Й. Моргульця Ч. С. В. В.]

R[n]r̄ do Patri Am(b)rosio Lukasiewicz in Residen: [n]ra Protoarchimand[?]
Poczaiovię Annō 1785 Die 18. Xbris

Iosephus Morgulec OSBM P[L] Arche[e] mp

Об'єм: [8] арк.

Примірник повний.

Перебуває в конволюті з унівським виданням Требника 1744 р.

Запис на обох боках арк. 1–5 II рах. Требника: Libr. Ambr. Lukasiewicz Ord. S. Bazylis Magni. Anno. 1784

Додаток II. Требник. – Унів, 1744. Примірник Кир.4438п(1).

Збірки: 1) ?, шифр – № 36 (верхній форзац, червоним олівцем, закреслений), № 16–50/44 (верхній форзац); 2) ?, шифр – 113 (верхній форзац); 3) Київський музей (печатка на титулі); також є ушкоджена наліпка на корінці.

Записи:

[верхній форзац; почерки XVIII ст.]

Требникъ

X. Józafata Stokowieckiego ZSBW

[арк. 1 – 5 II рах., на обох боках аркушів]

Libr. Ambr. Lukaszewicz Ord. S. Bazylia Magni. Anno. 1784

[арк. 7 – 8 II рах., на лицевих сторонах аркушів; почерк XVIII ст.]

Józafata Stokowieckiego

Оправа: картон, шкіра з тисненням (вузька орнаментальна рамка золотом). Обріз червоний. Форзаці з блакитного паперу. Розмір книги в оправі: 17 x 10,5 см.

Список використаних джерел

1. Запаско Я. П., Ісаєвич Я. Д. Пам'ятки книжкового мистецтва : Каталог стародруків, виданих на Україні : в 2-х кн., 3-х ч. – Львів: Вища школа, 1984; Славянские книги кирилловской печати XV–XVIII вв.: описание книг, хранящихся в Гос. публ. б-ке УССР. / сост. : С. О. Петров, Я. Д. Бирюк, Т. П. Золотарь; отв. ред. П. Н. Попов. – Киев: Изд-во АН УССР, 1958. – 264 с.; Кириличні стародруки 15 – 17 ст. у Національній бібліотеці України імені В. І. Вернадського : Каталог / уклад. Н. П. Бондар, Р. Є. Кисельов, за уч. Т. М. Росовецької; заг. ред. Г. І. Ковальчук. – Київ, 2008. – 232 с.; Бочковська В. Г., Хауха Л. В., Адамович В. А. Каталог видань Почаївського та Унівського монастирів XVIII – XX ст. з колекції Музею книги і друкарства України. – Київ: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 360 с.

2. Чин ієрейскаго наставленія в пути вѣчныя жизни... – Почаїв: Друкарня Успенського монастиря, 1776. Шифр примірника у ВСРВ НБУВ – Кир. 1442п. Запис на титулі.

3. Богословіє нравоучителное из Богословія Антоїне, Турнели и Реіффен-стуель... – Почаїв: Друкарня Успенського монастиря, 1779. Шифр примірника у ВСРВ НБУВ – Кир. 1530п. Запис на титулі.

4. Народовѣщаніє. – Почаїв: Друкарня Успенського монастиря, 1778. Шифр примірника у ВСРВ НБУВ – Кир. 2436п.

N. Zabolotna

The edition from the VNLU fonds, unknown in the bibliography, as a source for the biography of the book owner in the 18th ct. (description of the edition and the copy)

The research of small (with a small amount of pages) editions is now very actual as such publications usually are not covered by most scientific catalogs. This complicates their attribution and primarily their dating because many of these books are undated. The

activity of Pochayiv Assumption monastery printing house in the 18th ct., especially in 70's – 80's is an example of active publication of such kind of editions.

The article is devoted to the copy of the book «Decretum quo Sanctissimus Dominus Noster Clemens Divina Providentiâ PP. XIV. concedit Proto-Archmandritæ Congregationis S. Basilii Magni Ruthenorum, nec non cæteris Archimadritis ejusdem Congregationis, eorumquè in perpetuum Successoribus, facultatem impertendi Benedictionem cum Indulgentia Plenaria in articulo mortis» [Pochayiv: Typography of Assumption Monastery, between 1772 and 1774], which is not described in the bibliography.

The investigated copy is also a document of one of the owners, the Basilian monk Amvrosii Lukasevych.

The article has appendices with scientific descriptions of the edition and the copy.

Н. В. Заболотна

Неизвестное в библиографии издание из фондов НБУВ – источник к биографии владельца книги XVIII в. (описание издания и экземпляра)

Исследование мелких (таких, которые имеют малый объем в страницах) изданий есть теперь очень актуальным, ведь, к сожалению, такие издания не охвачены большинством научных каталогов. Это усложняет их атрибуцию, прежде всего датировку, ведь многие из этих изданий не датированы. Примером активной публикации таких книжечек есть деятельность типографии Почаевского Успенского монастыря в XVIII в., особенно в его 70–80-х годах.

Статья посвящена экземпляру книги «Decretum quo Sanctissimus Dominus Noster Clemens Divina Providentiâ PP. XIV. concedit Proto-Archmandritæ Congregationis S. Basilii Magni Ruthenorum, nec non cæteris Archimadritis ejusdem Congregationis, eorumquè in perpetuum Successoribus, facultatem impertendi Benedictionem cum Indulgentia Plenaria in articulo mortis» [Почаев: Типография Успенского монастыря, между 1772 и 1774], неописанной в библиографии.

Исследованный экземпляр есть документом одного из владельцев – монаха-василианина Амвросия Лукаевича.

Статья имеет приложения с научными описаниями издания и экземпляра.

Ключевые слова: старопечатные издания, документ, научный каталог, издания типографии Почаевского Успенского монастыря.